

XVI. fejezet

SZOMORÚ ÖSSZEGEZÉS

Három évvel ezelőtt csak megható történeteknek hatottak azok a papi – és mindenekfelett emberi sorsok –, amelyeknek a feltárására vállalkoztunk. Az idő előrehaladtával egyre inkább éreztük, hogy kifejlődik bennünk az emlékezet őrzésén túli kegyeletadás igénye. Izgalommal töltött el bennünket minden hallott adat – még ha nem is a legmegbízhatóbb forrásból eredt –, minden leírt sor. Mindvégig fájlaltuk, hogy csak töredékét sikerült megvalósítani a kitűzött célnak. Nincsenek már elegenden, akik elbeszélhetnék, hogy mi is történt. Mióta elkezdtek, beszélgetőtársaink közül is eltávoztak néhányan az élők sorából. Volt arra is példa, hogy olyanok utasították vissza a kérésünket (kérdésünket), akiktől elvártuk volna, hogy kimerítő tájékoztatással szolgáljanak.

Nagyon szerettünk volna hozzájutni Szűcs Márton bácsszőlősi esperes plébános és Kovács József martonosi plébános sokak által emlegetett, Halottak hallgatása című kéziratához. Senki sem tudta, hol juthatnánk a nyomára, mígnem, nemrég kezünkbe akadt Juhász Lászlónak, a Szabad Európa Rádió néhai szerkesztőjének 1992-ben, az Antológia Kiadó gondozásában megjelent Barangolás a magyar múltban – Ez volt a 20. század című könyve, amelyben a szerző többhelyütt idéz a kéziratból, amelyről ő maga a következőket jegyezte le: "1989 őszén titkos csatornákon jutott el hozzám a két bátor bácskai plébános kézírata, amit a 'Barangolás' 1990. május 18-i adásában dolgoztam fel. A 'Hideg Napok' szerzőjének, Cseres Tibornak – kérésére – elküldtem a kéziratot, amit az fró – ahogy azt könyve utószavában írja – a 'Vérbosszú Bácskában' című, 1991-ben megjelent munkája vezérfonalának tekintette. A magyar történetírásnak nem szabad elfelejtenie Szűcs Márton és Kovács József nevét, akiknek veszélyes vállalkozása nélkül keveset tudna a világ a szerb partizánok bácskai rémtetteiről." Mi legfőljebb annyit tehe-

tünk hozzá, hogy e két lelkész nevét annál inkább emlékezetünkbe illik vésni, mert maguk is megjárták a kommunista diktatúra poklát... Ami pedig a világot illeti, ma már – a harmincadikon túl – mindketten tudjuk (és ezzel nem állunk egyedül), hogy legfőljebb tudomásul veszi a rémtetteket, de ahhoz lusta, hogy elgondolkodjék a hallottak felett... talán nem is érdeklik. Mégis szólni kell. Nem csak azért, hogy hasonló ne ismétlődjék meg soha, sehol (jól tudjuk, hogy az egyáltalán nem befolyásolható ily módon), hanem azért is, hogy mindazoknak a példája, akiknek a nevét a történelem papíron is őrzi a feledéstől, fénylő mécsesként világítson azok számára, akik a megpróbáltatások terhe alatt már-már megtagadni készülnek elveiket, meggyőződésüket, hitvallásukat, emberségüket. Az emlékezet ébrentartásához nyújtanak segítséget többek között a következő könyvek: Havasy Gyulának a saját kiadásában, 1990-ben megjelent A magyar katolikusok szenvedései 1944-1989 című dokumentumgyűjteménye, Matuska Márton A megtorlás napjai című, 1991-ben, a budapesti Montázs könyvkiadó gondozásában megjelent könyve, Cseres Tibor Vérbosszú Bácskában című, 1991-ben, a budapesti Magvető Könyvkiadó gondozásában megjelent könyve és az az átfogó, lexikográfiai igényességgel megírt, négy kötetes könyv, amelynek szerzője Hetényi Varga Károly. Könyvünkben sokhelyütt idézünk a Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában című mű második kötetének Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye című fejezetéből. Hetényi Varga Károly nagy alapossággal és igényességgel megírt és kiadott könyvének segítségével egészíthetjük ki ismereteinket az alábbi áldozatok névsorával:

AKIK TÚLÉLTÉK AZ ÜLDÖZTETÉST:

ÁGOSTON FERENC tárcsói plébánost 1953-ban tartóztatták le. Két évet töltött börtönben.

BERÉNYI FERENC bezdáni káplánt többször is bebörtönözték.

BOGISITY FERENC zombori lelkész és hittanár egy évet töltött rács mögött.

BUSCHBACHER JÓZSEF szondi káplánt 1945-ben a zombori internáló táborba hurcolták, ahonnan sikerült pár hónap után megszöknie. Külföldre távozott.

Dr. EICHNINGER JAKABOT 1944 őszén Újvidékről hurcolták el internáló táborba. Szabadulása után Ausztriába távozott.

FISCHER BILANITY ANTALT 1944 őszén Szabadkáról hurcolták el internáló táborba, ahonnan bunyevác édesanyja szláv vezetéknevét felvéve szabadult.

GRIESER JÁNOS újpalánkai vikáriust 1946 májusában hurcolták el a hírhedt újvidéki haláltáborba, ahonnan sikerült megszöknie. Külföldre menekült.

HALTER JÁNOS apatini káplánt 1944. december 26-án internáló táborba hurcolták, Ukrajnába deportálták, ahol kőműves és favágóként dolgozott. 1949-ben, szabadulásakor Nyugat-Németországba, majd onnan Kanadába távozott.

HALTMAYER MIHÁLY wekerlefalvi vikáriust 1945-ben internálták, mint Duna menti svábot. Ellenállása miatt hathónapi kényszermunkára ítélték. 1946 végén megszökött és külföldre menekült.

HARTMANN JÁNOS szabadkai káplánt 1947 szeptemberében bezárták, 1948 márciusában 7 hónapi kényszermunkával járó szabadságvesztésre ítélték. 1956-ban Nyugat-Németországba távozott.

HEIMLINGER BENEDEK topolyai hittanárt 1945-ben hurcolták el koncentrációs táborba, ahol 14 hónapot raboskodott. A gádori táborba vele volt bezárva édesanyja is, aki éhenhalt. Senki sem vállalkozott, hogy eltemesse, az elgyengült papnak pedig nem volt ereje a vállára venni, hanem a hajánál fogva húzta ki édesanyja holttestét a temetőbe. A gyűjtőtáborból megszökött és külföldre menekült.

HUTFLUSZ MÁTYÁS plébánost Újvidéken tartóztatták le 1945-ben, majd, "mivel a németek papja", internáló táborba hurcolják. 1947-ben sikerült átszöknie a határon.

KARTALI JENŐ, újpalánkai káplán 1947 januárjától 1948 januárjáig volt börtönbe zárva. Egy útépfésén dolgoztatták, ahol 1500 fogolyra egy vízcsap jutott.

KOPPING GÁSPÁRT Temerinből hurcolták el Újvidékre kényszermunkára.

KOPPING JAKABOT Őrszállásról internálták táborba Wagner Pál káplánnal együtt.

KOVÁCS JÓZSEF pacséri plébánosra 1944 őszén kimondják a halálos ítéletet, azonban egy szerb, néhai osztálytársa közbenjárására kiszabadul a börtönből.

MOSCHINA ANDRÁS bácsfeketehegyi vikáriust 1944-ben a Szovjetunióba hurcolták ötévi kényszermunkára. Szabadulása után Németországba távozott.

MOULLION KÁLMÁNT Futakról vitték internáló táborba. Szabadulása után Németországba, majd Kanadába távozott.

MÜLLER PÉTER szentfülöpi plébánost 1948 szeptemberében több éves börtönre ítélték. Ott bal szemére megvakult, veséi felmondták a szolgálatot. 1950-ben szabadult és alig több, mint egy év után el-távozott az élők sorából 1951 októberében.

NUSZPL JÁNOST 1945. június 2-án hurcolták Dunacsébről a tisztaistvánfalvi (Járek) koncentrációs táborba. Szabadulása után Németországba távozott.

PÉCHY BÉLA Zenta-Alsóváros-i plébánost a partizánok a zentai városháza pincéjében tartották fogva. Űtötték-verték az ájulásig, de végül szabadon engedték.

RAIBLE FERENC hittanárt Szabadkán tartóztatták le 1947 decemberében. Sikerült megszöknie, átkelt a Dunán, Horvátországban pedig már nem bántották. Csonoplyán halt meg 1959. októberében.

SÁNDOR JÁNOS bácsföldvári plébánost az ötvenes évek végén 5 éves börtönre ítélték, mivel levél útján segílyt kért nyugatról a rá-szoruló híveknek.

SVRAKA FERENC újvidéki apátplébános 1944 után a magyarok iránti rokonszenve miatt fogságba került, de bunyevác származása miatt 'csak' többévi szobafogságra kötelezték.

VUJKOVITY FERENC szabadkai püspöki titkárt többször is letartóztatták és bebörtönözték.

WAGNER PÁL űrszállási káplánnak 1947-ben sikerült megszöknie a börtönből Horvátországba, ahonnan Ausztriába folytatta útját.

WASMER JÓZSEF apatini káplán is azok között volt, akiket 1944 karácsonyán Oroszországba transzportáltak. Négy esztendőig raboskodott a KGB büntetőtáboraiiban. Szabadulása után Németországban telepedett le.

WILDINGER MIHÁLYT 1947 januárjában tartóztatták le Palánkán és internáló táborba zárták. Néhány hónap múlva megszökött. Magyarországra, majd Ausztriába menekült és végül Németországban telepedett le. Ma is él.

...ÉS AKIK NEM:

BERGER ANTALT a tavankúti plébániáról hurcolták el a helybeli partizánok 1944 novemberében; kivégezték.

BÖSZÖRMÉNYI MIHÁLY sajkásgyörgyei görögkatolikus plébánost 1944 őszén a partizánok elfogták, elevenen megpatkolták és megpatkolt lábával Sajakásgyörgyéről gyalog hajtották be Újvidékre, ahol mártírhálált halt.

DOBLER ANTAL gádori lelkész vállalta hfveivel a sorsközösséget, amikor 1944-45-ben a Gádorhoz közeli Körtést haláltáborrá alakították. Vele tartott káplánja, JOHLER MÁTYÁS is. Később már nem volt lehetőség a menekülésre. Több tízezrekkel összezárva belepusztultak az átélт szenvedésekbe.

GENCEL PÁL iregi káplánt 1945-ben agyonverve találták a falu határában. Többek állfítása szerint szerb partizánok álltak rajta bosszút.

GRUIK ORBÁN kispiaci plébánost 1947-ben Gilicze József kovácsmester, kispiaci előljáró félholtra verette, főként beteg veséit ütlelve; majd a nyakánál fogva egy kocsi után kötötték és Kanizsára vonszolták. Út közben elájult és ekkor hóhérai magára hagyták. Súlyos betegen halt meg, 32 éves korában.

HAUG ANTAL csonoplyai lelkészt 1945 tavaszán tartóztatták le. A Sremska Mitrovica-i (Szávaszentdemeter) börtönbe hurcolják, ahol napokig ütik-verik, éheztetik. Egyesek szerint agyonverték, mások szerint halálra éhezették.

MÜLLER-MÉSZÁROS ISTVÁNT Újpalánkáról gyalog hajtották a magyar határ felé és út közben agyonverték.

NOVOTNI JÓZSEF palonai káplánt 1944-ben a szerb partizánok a bácsi községháza pincéjébe hurcolták és ott halálra kínozták.

SCHERER LŐRINCET 1944-ben Cservenkán tartóztatták le a partizánok, majd átadták a szovjet hatóságoknak. Egy Moszkva környéki lágerbe került, ahol éhenhalt.

SCHÖN JAKAB teológiai hallgatót 1944-ben Palánkán, a szüleinél fogták el. A partizánok, a többi ártatlan áldozattal együtt őt is kegyetlenül megkínozták (miközben rádiók bömböltek, hogy ne hallasszon a jajveszékelés). Végül kivégezték.

DR. TAKÁCS FERENC péterrévei plébánost Óbecsén tartóztatták le a szerb partizánok. Beteges hajlamú partizánnők kovácsműhelyben izzított vasdarabbal és harapófogóval kínozták nemi szervét. Két heti kínzás után egy kocsi után kötve átvonszolták Péterrévére. A templomból mise után kiözönlő hűveket kötelezték arra, hogy papjuk (és vele egyidejűleg két cigány) kivégzését végignézzék. Koporsó nélkül, a temetőben egy félreeső helyen ásatták be holttestét, arra kényszerítve a sírásót, hogy állandóan tapossa a pap tetemét.

UNTERREINER KÁROLY pápai káplánt, palánkai vikáriust 1944 októberében, mintegy 100 férfival a palánkai bñroság épületébe vitték. A partizánok három rádiót üvöltöztettek a legnagyobb hangerővel, miközben áldozataikat a legkegyetlenebbül kínozták. Végül a közeli akácosban mindegyiküket agyonlőtték.

VIRÁG ISTVÁN, 84 éves (!) horgosi apátplébánosnak azért kellett 1944. november 20-án meghalnia, mert annak idején táborig misét mondott a magyar honvédeknek. Kiváló fró, igen olvasott ember volt. Lefejezték.

WEINERT PÉTER palánkai esperest 1944 őszén a palánkai bfróságra, majd 1945 tavaszán Újvidékre, az egyik legkegyetlenebb lágerbe hurcolták. Kiszabadulása előtt a karanténban halt meg.

WERNER MIHÁLY martonosi plébánost 1944. október 21-én huszonegyed magával a községházára vitték. A plébániát feldúlták és kirabolták. A lelkészt november 21-ig kegyetlenül megkínózták: ütötték-verték, nemi szervét harapófogóval marcangolták. Ekkor teherautón kivitték a Csurognál kiásott lövészárkokhoz és ott lemészárolták.

*

Nem szóltunk a meggyilkolt, elhurcolt és üldözött szerzetesekről, szerzetesnőről; de néhány keresztény felekezet egyházi személyeiről sem; köztük az evangélikusokról, akik a németajkúak lógorba zárását, lemészárlását, illetve elűzetését követően szinte eltűntek a Bácskából és az egész Vajdaságból. Templomaik elnéptelenedtek, lelkészeik szerteszéledtek, plébániáik kifosztattak; pedig valaha az egyik legszámosabb protestáns gyülekezetnek számítottak ezen a vidéken. A horvát történetírókra bízunk, hogy feldolgozzák nemzetük gyalázatnak kitett papjai, püspökei sorsát. Feltételezzük, hogy a szerb pravoszláv egyháznak is volna miről mesélnie, noha lelkészeik zöme az elmúlt évtizedek alatt hallgatólagosan együttműködött a kommunista kormánnyal. Templomaik néhanap nyitották csak meg ajtóikat, hitoktatást pedig – tudomásunk szerint – egyáltalán nem végeztek. Ma soraikban 'reneszánszát' éli a vallási öntudatra ébredés.

Az elmúlt évek újabb történelemírásra ingerlik majd térségünkben az utókort, hiszen egy kegyetlen, pusztító polgárháború maradványai: lerombolt templomtornyok és templomok, ellopott kegytárgyak, hamuvá porladt padok, meggyilkolt és elűzött lelkészek, szétzilált – és olykor lemészárolt – gyülekezetek, és ki tudja mi minden képezi majd a 'mérécét'.

Talán maholnap martirologiumokban nem képez majd oly mélyen tátongó űrt a hiány, mint korábban, hiszen – ha lassan is –, napvilágot látnak az ártatlan emberek szenvedéseinek történetei, azonban ha az egyházak és a vallás elmúlt fél évszázad alatti megcsúfolásáról, gyalázásáról szólunk, nem feledkezhetünk meg a jogtalanul elkobzott és elprédált egyházi vagyonról, az államosított iskolákról, a raktárhelyiséggé 'alakított', romos állapotú templomokról, imaházakról, akárcsak azokról az épületekről sem, amelyeket a gyűlölettől elvakult hatalmaskodók ledöntöttek, abban a buta meggyőződésben, hogy a templomtornyok, haranglábak, épületfalak, kő- és fakesztek megsemmisítésével egy-egy nemzet, illetve civilizáció ezer éves ittlétének nyomait sikerül elsöpörniük. Cinkosaik ma okkal pironkodhatnak, utóvégre gyalázatos rémtetteikkel a saját maguk által hirdetett és dicsőített eszmét mocskolták be a leginkább.